

Naposljetku, podcrtala bih nekoliko važnih činjenica. Prvo i osnovno, zbornik je tematski izrazito dobro osmišljen, te su autori izabrani na temelju svojeg prethodnog (i vrlo često, dugogodišnjeg) istraživanja prošlosti Šibenika. Unatoč tome, u ovim su radovima pokazali da su otišli i dalje u svojim razmatranjima produbljujući ili otvarajući nove teme. Osim toga, mnogo radova kao prilog donosi i objavu izvorne građe, čime su zasigurno zadužili historiografiju, jer će i drugi istraživači moći koristiti navedene podatke u svojim komparativnim istraživanjima. Željela bih isto tako istaknuti da je bilo potrebno uložiti enorman trud i energiju da djelo od šest stotina stranica izađe na svijetlo dana samo dvije godine nakon održavanja skupa, što je učinjeno angažmanom urednice, Ive Kurelac. Ovime se zasigurno ustoličila kao najbolji i nezaobilazni poznatatelj šibenske prošlosti, što je i prepoznato, budući da ju je grad Šibenik i odlikovao "grbom grada Šibenika" za izniman doprinos. Na kraju, stoga, jedino što se može jest reći da joj od srca čestitam, te da se nadam da će i dalje priređivati ovakva i slična izdanja u budućnosti.

Suzana Miljan

Towns and Cities of the Croatian Middle Ages: Image of the Town in the Narrative Sources: Reality and/or Fiction?, ur. Irena Benyovsky Latin i Zrinka Pešorda Vardić, Hrvatski institut za povijest, Zagreb 2017., 410 str.

U izdanju Hrvatskog instituta za povijest objavljen je još 2017. godine zbornik radova o srednjovjekovnoj urbanoj povijesti pod naslovom *Towns and Cities of the Croatian Middle Ages: Image of the Town in the Narrative Sources: Reality and/or Fiction?* Radi se o zborniku radova s istoimenog znanstvenog skupa održanoga u prosincu 2013. godine, a uredile su ga Irena Benyovsky Latin i Zrinka Pešorda Vardić. Izdanje je na engleskom jeziku, a uz uvodne napomene urednica (5-6) i bilješke o autorima (7) sadrži sedamnaest radova na 410 stranica: četrnaest radova je hrvatskih, a tri inozemnih znanstvenika.

Zbornik započinje uvodom (13-60) Irene Benyovsky Latin naslova istovjetnoga naslovu zbornika, koji nudi objašnjenje termina "narativni izvori" i pregled najvažnijih narativnih izvora i okolnosti njihovog nastanka od srednjeg vijeka do kasnog 18. stoljeća. Autorica potom razmatra pitanje vjerodostojnosti pisanih vrela različite provenijencije kao izvora za istraživanje srednjovjekovnoga urbaniteta, s obzirom na to da su njihova autentičnost i pouzdanost puno puta dovedene u pitanje i da još uvijek postoje brojne kontroverze u pristupu istraživanju. Budući da se narativna vrela kao izvori za istraživanje slike srednjovjekovnoga grada dosad nisu našla u središtu interesa, bilo je potrebno otvoriti znanstvenu diskusiju o narativnim vrelima srednjeg i ranog novog vijeka i postaviti pitanja kao što su: Kakva je bila slika grada u pojedinim vrstama narativnih vrela, s obzirom na njihov karakter, razdoblje i porijeklo? Kako je konstruirana urbana memorija nekoga grada kroz ta vrela? Je li moguća rekonstrukcija srednjovjekovnog urbaniteta na temelju tih izvora? Kakva je razina istraživanja pojedinih srednjovjekovnih gradova na temelju narativnih vrela i do koje razine predodžba grada u narativnim vrelima odgovara stvarnosti?

Većina radova u zborniku posvećena je pojedinim dalmatinskim gradovima, što je razumljivo s obzirom na razinu i prostor očuvanosti narativnih vrela. Dva rada posvećena

su Splitu kao jednom od dvaju središnjih gradova srednjovjekovne Dalmacije. U prvom, naslovljenom *Spalatensia Porphyrogenitiana. Notes on the Poleogenesis and Urban Development of Early Medieval Split* (61-114), Ivan Basić se usredotoči na spomene Splita i opis Dioklecijanove palače u djelu *De administrando imperio* Konstantina Porfirogeneta. Kroz analizu etimologije pojedinih naziva grada, opisa građevina i drugih zanimljivosti, autor zaključuje da je slika grada koju nudi Konstantin Porfirogenet ograničena i površna te ugrađena u širu sliku s političkom namjerom. Radi boljega razumijevanja materije, rad je obogaćen nacrtima i planovima splitskog područja i Dioklecijanove palače. Drugi rad, *Two Notes on the Salonitans and the Spalatins: Narratives of Emperor Porphyrogenitus and Thomas the Archdeacon* (115-122), potpisuje Željko Rapanić koji također stavlja naglasak na ponovno čitanje "pročitanih" izvora. Navode iz djela Porfirogeneta i Tome Arhiđakona autor promatra u kontekstu informacija koje ti izvori nude o padu Salone i njenim posljednjim danima, da bi zaključio kako niti jedan izvor ne doprinosi donošenju nekih ključnih zaključaka o osvajanju Salone i pojavi Splita. Međutim, *De administrando imperio* koristan je za bolje određivanje kronološkog slijeda događaja prije pada Salone, dok su navodi o posljednjim danima Salone kod Tome Arhiđakona, koji je pisao iz perspektive svoga vremena, puni netočnosti.

Zrinka Nikolić Jakus u radu *The Use of Narrative Sources in Establishing the Genealogies of Dalmatian Urban Elites before the 14th Century* (123-135) razmatra narativne izvore dalmatinskih gradova kao izvore za genealogiju urbane elite od 13. do 14. stoljeća. Glavni izvor koji autorica koristi za primjer je kronika Tome Arhiđakona, čiji rad prema njenom mišljenju nudi solidnu količinu informacija o dalmatinskim urbanim elitnim obiteljima i tako u određenoj mjeri doprinosi povezivanju i nadopunjavanju njihovih rodoslovlja, a u nekim slučajevima čak i identificira osobe istaknute u zajedničkom životu koje se ne spominju u drugim izvorima. Budući da Toma Arhiđakon spomenute informacije redovito koristi u vrlo određenom i specifičnom kontekstu, zaključuje autorica, nužno je njegove navode dopuniti informacijama iz diplomatske građe, imajući na umu namjere i ograničenja obje vrste izvora. Svoje tvrdnje autorica je potkrijepila na primjeru rodoslovlja nekoliko splitskih obitelji.

Zadru kao drugom središnjem gradu srednjovjekovne Dalmacije posvećena su tri rada. Ivan Majnarić u radu naslova *Croatian Nobility in the Broader Hinterland of Zadar during the Siege of the City in 1345/46* (137-149) razmatra značenje znamenite mletačke opsade Zadra 1345.-1346. godine. U prvom dijelu rada autor analizira stajalište autora kronike *Obsidio Iadrensis* prema ključnim protagonistima opsade i detaljno se osvrće na pitanje upotrebljivosti ove kronike za razmatranje položaja hrvatskog plemstva zadarskoga zaleđa u vrijeme opsade. U drugom dijelu rada autor je usporedio rezultate svoje analize s drugim dostupnim dokumentima o hrvatskom plemstvu, da bi zaključio kako je opsada Zadra 1345.-1346. godine imala ključni utjecaj na društvenu situaciju u Hrvatskom Kraljevstvu promijenivši društvenu sliku na relaciji grad i njegovo zaleđe, što je onda utjecalo i na njihovu kasniju interakciju. Sandra Begonja u radu *The Urban Appearance of Zadar in Medieval Narrative Sources – Obsidio Iadrensis / The Siege of Zadar* (151-177) također analizira i raspravlja *Obsidio Iadrensis*, ali kao narativni izvor koji sadrži obilje informacija o urbanom izgledu srednjovjekovnog Zadra. Analizirani podatci uglavnom se odnose na srednjovjekovnu topografiju i toponimiju grada Zadra. Usporedbom s drugim sličnim srednjovjekovnim narativnim izvorima koji sadrže podatke o urbanom izgledu Zadra u srednjem vijeku, autorica je zaključila kako u odnosu na njih *Obsidio Iadrensis* nudi više informacija o imenima i lokacijama u gradu i podgrađu, stoga je iznimno vrijedan povijesni i narativni izvor te podloga za istraživanje urbane prošlosti

grada u 14. stoljeću. Na kraju rada nalazi se prilog koji sadrži karte s prikazima mjesta koja se spominju u djelu. Uzimajući u obzir zaštitnika srednjovjekovnog grada kao svojevrsnu simboličku reprezentaciju, Trpimir Vedriš u radu *Changes in the Iconography of St Chrysogonus as a Reflection of Cultural, Social and Political Changes in Medieval Zadar* (179-211) analizira kulturnu, društvenu i političku pozadinu promjene likovnih prikaza zadarskog komunalnog zaštitnika sv. Krševana u razdoblju od ranoga srednjeg vijeka do uspostave mletačke vlasti početkom 15. stoljeća. Polazeći od hagiografskih predložaka koji su poslužili oblikovanju identiteta "rimskog mučenika i viteza", autor predlaže pažljivo čitanje tekstualnih i vizualnih izvora kao podloge i odraza ikonografskih promjena u prikazivanju gradskog zaštitnika, koje variraju od klasične kasnoantičke slike tipičnog kršćanskog mučenika, preko prikaza kao monaha pa do konjaničkog lika kasnosrednjovjekovnog viteza. Radu je priložen i zamjetan broj fotografija s prikazima sv. Krševana kroz stoljeća.

Za razliku od dalmatinskih gradova, kontinentalnim gradovima posvećeno je znatno manje pozornosti. *Lives of St John Capistran as Sources for the History of Ilok* (213-240), rad Stanka Andrića, razmatra biografske tekstove o sv. Ivanu Kapistranu kao izvore za povijest grada Iloka i pojavu njegova kulta. Kako bi rekonstruirao Kapistranov život, autor je analizirao sačuvanu korespondenciju i navode četvorice Kapistranovih suvremenika i biografa: Jeronima iz Udina, Kristofora iz Varese, Nikole od Fara i Ivana iz Tagliacozza. Zahvaljujući obilju podataka koje nude, autor spomenute narativne izvore smatra izuzetno vrijednima i za proučavanje povijesti Iloka u 15. stoljeću. O gradskim naseljima na području srednjovjekovne Slavonije, odnosno o vrelima koja se odnose na prostor savsko-dravskog međuriječja ili ga se barem djelomično dotiču, pisala je Marija Karbić u radu *Are Narrative Sources Silent on the Urban Settlements in Slavonia in the Middle Ages, or What Do They Tell Us?* (241-252). Imajući u vidu da se ta naselja u narativnim izvorima spominju rijetko i vrlo parcijalno, rad upozorava na važnost narativnih dijelova u drugim tipovima vrela, poput kraljevskih isprava i sudskih spisa, smatrajući da svojom vrstom i sadržajem takvi spisi otkrivaju više o svakodnevnom životu grada i njegovih stanovnika. Mađarski povjesničar Lászlo Veszprémy iznio je opsežan pregled vrela o Budimu u narativnim historiografskim izvorima do 1541. godine u radu *Buda in Medieval Historiography: Etzilburg. Sicambria, Óbuda, Buda* (253-263). Kroz kronološki presjek narativnih tekstova autor je na primjeru Budima pokazao primjer grada koji je postupno, posebno od 14. stoljeća nadalje, postao važan čimbenik u srednjoeuropskoj historiografiji.

Srednjovjekovnom Trogiru pažnju je posvetila Ana Plosnić Škarić u radu *Trogir in a Poem by Ivan Lipavić (1465)* (265-273), u kojem analizira sliku grada kroz oči lokalnog humanista Ivana Lipavića, odnosno promatra njegovu elegiju iz 1465. godine u kontekstu izgradnje grada krajem 15. stoljeća i odnosa stanovnika prema svom gradu. Autorica ističe kako se vrijeme nastanka elegije podudara s razdobljem intenzivnog rada Trogirana na uljepšavanju grada te smatra da opisi truda i ljubavi prema gradu izneseni u Lipavićevom tekstu nisu izraz individualnog, već kolektivnog osjećaja ljubavi prema gradu, što se u narednim godinama odrazilo i na sliku grada kroz kamenoklesarstvo, skulpturu i arhitekturu.

Najveći broj radova u ovome zborniku posvećen je Dubrovniku. U radu *Laudes civitatum: Filip de Diversi's "Description of the Position of Buildings, the Governance, and the Praiseworthy Customs of the Glorious City of Dubrovnik"* (275-289) Zdenka Janeković Römer istaknula je kako je Diversijev opis Dubrovnika kao idealnog grada vrijednog svih pohvala jedino djelo posvećeno nekom hrvatskom gradu koje se ubraja u *laudes civitatum*, srednjovjekovni žanr pohvala gradovima popularan osobito u gradovima s jakom antičkom i ranosrednjovjekovnom

tradicijom. Diversijevo djelo jedan je od najvažnijih narativnih izvora za povijest Dubrovnika u 15. stoljeću, a njegova pohvala gradu nije samo opisala, već dijelom i oblikovala sliku petnaestostoljetnog Dubrovnika te postala jedna od referentnih točki samoidentifikacije grada. Zrinka Pešorda Vardić pod naslovom *Orders of Society in Ragusan Narrative Sources: The Case of Cittadini Ragusei* (291-311) daje sliku poimanja građanstva u dubrovačkim kasnosrednjovjekovnim i ranonovovjekovnim narativnim vrelima, posebno se osvrnuvši na pitanje kako se kroz terminologiju u postojećoj naraciji zrcali staleški put oblikovanja dubrovačkoga građanstva. *Reflections on the Processes of Demographic Transition in the Middle Ages, Based on an Analysis of the Traditional Genealogy of the Noble Kindred of Pecorario-Gozze from Dubrovnik* (313-329), rad Nenada Vekarića, proučava vjerodostojnost genealogije roda Gučetić – koju je krajem 16. i početkom 17. stoljeća izradio dominikanac Ambroz Gučetić – te legende o dolasku toga roda iz Zahumlja u Dubrovnik za istraživanje demografske situacije u razdoblju od 8. do 11. stoljeća. Analizom nekoliko demografskih pokazatelja, poput ženidbene dobi, ritma poroda i očekivanog životnog vijeka, na uzorcima iz različitih dijelova Hrvatske, autor je zaključio da je generacijski interval od 27 godina identificiran u genealogiji Gučetića od 8. do 11. stoljeća moguć, ocjenjujući ovu vrstu vrela korisnim izvorom informacija za razdoblje za koje ne postoje drugi primarni izvori. Rezultati analize prikazani su i brojnim grafikonima i tablicama. Donal Cooper sa Sveučilišta u Cambridgeu potpisuje rad *“The silver there is very good”: Pilgrim Narratives as Sources for Sacred Art in Dubrovnik and a New Proposal for Lovro Dobričević* (331-358), u kojem se osvrnuo na hodočasnička izvješća kao izvore za crkvenu umjetnost Dubrovnika u 15. stoljeću. Autor se usredotočio na analizu vijesti o dvije velike oltarne pale, djela dubrovačkoga slikara Lovre Dobričevića. Rad je opremljen relevantnim slikovnim prilozima.

Zoran Ladić autor je rada *Croatian Regions, Citise-Communes, and Their Population in the Eastern Adriatic in the Travelogues of Medieval European Pilgrims* (359-393) u kojem, koristeći informacije prikupljene iz desetak srednjovjekovnih putopisa i itinerara, ukazuje na stavove, dojmove i iskustva hodočasnika, koji su putujući u Svetu zemlju i Jeruzalem pisali o zemljopisnim obilježjima istočne jadranske obale. Autor ističe da su ovakvi izvori ispunjeni subjektivnim mišljenjima svojih autora, a opisi istočne jadranske obale prvenstveno su ovisili o intelektualnom razmišljanju i obrazovanju njihovih autora, ali i o tome jesu li hodočasnici krenuli na put iz vjerskih razloga, želje da vide nove regije ili poslovnih interesa.

Posljednji rad u zborniku, *Medieval Rab in Travelogues (16th-19th Centuries)* (395-410), potpisuje Dušan Mlacović. Rad donosi pregled putopisa od 16. do 19. stoljeća koji govore o srednjovjekovnome Rabu. Naime, izuzev djela *Historia Sancti Christophori martyris* nastaloga u ranom 14. stoljeću, koje donosi tek usputne i šture informacije o vremenu u kojem je nastalo, ne postoje drugi narativni izvori koji se dotiču srednjovjekovnog Raba. Stoga se, kada je riječ o narativnim vrelima, kasniji putopisi nameću kao najbliži izvor informacija o srednjovjekovnom Rabu, tim više što su putovanja Dalmacijom u zadanom razdoblju imala ključan utjecaj na formiranje slike o srednjovjekovnom Rabu u moderno doba.

Na kraju možemo zaključiti da su radovi objavljeni u ovom zborniku u značajnoj mjeri odgovorili na brojna pitanja vezana uz narativna vrela kao izvore za proučavanje urbanih sredina. Obuhvaćenim temama i različitim metodološkim pristupima pojedinih autora, ovo izdanje predstavlja značajnu novinu u domaćoj historiografiji, i kao takvo zaslužuje svaku pohvalu. Zbornik daje iscrpan uvid u razna narativna vrela i historiografska pitanja koje čitanje tih vrela povlači za sobom, a istovremeno služi kao temelj za daljnju diskusiju

i znanstvena istraživanja. Stoga se nadamo da će radovi u ovom zborniku biti višestruko korisni i poticajni za istraživanje tema vezanih uz hrvatsku srednjovjekovnu urbanu povijest.

Kristina Judaš

L'économie des couvents mendiants en Europe Centrale. Bohême, Hongrie, Pologne, v. 1220 – v. 1550, ur. Marie-Madeleine de Cevins i Ludovic Viallet, Presses Universitaire de Rennes, Rennes 2018., 447 str.

Ovaj zbornik, kao što sama urednica Marie-Madeleine de Cevins ističe u uvodu (9-17), nastao je kao rezultat nekoliko međunarodnih kongresa koji su se održali u Clermont-Ferrandu, Wrocławu i Rennesu između 2014. i 2016. godine. Sastoji se od 26 članaka na engleskom i francuskom jeziku i podijeljen je u četiri dijela, od kojih se svaki bavi jednim aspektom ekonomije prosjačkih redova u srednjoj Europi, ali i Engleskoj, Irskoj i Švicarskoj u srednjem vijeku.

Prvi dio zbornika, pod imenom *Entre stabilité et précarité: Le défi de la pauvreté*, donosi osam radova koji se bave pitanjem siromaštva u prosječkim redovima. Dominika Burdzy autorica je prvog članka, *Poverty Put to the Test in both Dominican Friaries of Sandomierz up to the Sixteenth Century* (23-36), u kojemu se bavi dominikanskim samostanima u Sandomierzu i njihovom financijskom situacijom. U radu nabraja sve načine na koje su dominikanci dolazili do prihoda, poput donacija, oporuka te prihoda od zemlje i ostalih posjeda. Na kraju rada autorica otvara pitanje jesu li se dominikanci zaista držali zavjeta siromaštva.

Rafał Kubicki u svom članku *The Economic Situation of the Mendicants in Royal Prussia in the Fifteenth and First Half of the Sixteenth Century* (37-52) proučava imovinu franjevaca u kraljevskoj Pruskoj iz tri različita aspekta. Prvo se bavi dokumentima koji pokazuju kako su sami franjevci procjenjivali svoju imovinu te proučava pisma koja su redovnici slali svojim nadređenima, s obzirom na to da drugih pisanih dokaza nema. Nakon toga promatra kako su ostali vidjeli franjevačku imovinu, a zadnji dio članka razmatra stvarno stanje njihove imovine te na koji način su dobivali prihode i na što su ih sve trošili.

U radu *The Cloister in Early Franciscan Architecture in Bohemia, Moravia and Silesia during the Thirteenth and Fourteenth Centuries* (53-74) autori Martin Ollé i Rudolf Procházka razmatraju značenje riječi *claustrum* i njegove promjene kroz vrijeme. Smatraju kako tekstovi *Regula pro eremitoriis data* i *Sacrum Commercium* dokazuju da ona u početku nije imala arhitektonsko značenje. Autori se potom bave arhitekturom samostana u Češkoj, Moravskoj i Šleskoj, pojedinačno opisujući samostane u mjestima Most, Jindřichův Hradec, Znojmo, Jihlava, Opava.

Sljedeći članak, *Ad usum vitae. Les Mendiants et les livres en Europe centrale: de la constitution à la gestion des bibliothèques* (75-84), autorice Marie Charbonnel proučava prisustvo knjiga kod prosjačkih redova. Autorica se bavi uspostavljanjem i vođenjem biblioteka te također načinom na koji su knjige sudjelovale u ekonomiji redova. U članku se navode i vrste knjiga koje je određeni prosjački red posjedovao te na koji su način one u samostan dolazile.

Knjigama se bavi i Jerzy Kaliszuk u svom radu *Mendicant Friaries and Books in Medieval Poland* (85-104), koji je posvećen muškim prosjačkim redovima u Poljskoj. Navode se izvori